

FINDIKOĞLU'YA [ŞÜKRAN] BORCUM

GOTTHARD JÄSCHKE

Bei meinem türkischen Studium an der Universität Berlin (1912-13) machte mich mein verehrter Lehrer Friedrich Giese mit den Gedichten von Mehmet Emin (Yurdakul) bekannt. Zur Zeit des Zusammenbruchs der osmanischen Herrschaft auf der Balkanhalbinsel sah ich in dem Verse «Ben bir Türküm, dinim cinsim uludur» die Quelle, aus der das türkische Volk neue Kraft schöpfen konnte. Im Jahre 1917 lernte ich dann durch Martin Hartmann die Schriften Ziya Gökalps kennen. Mit jugendlicher Begeisterung las ich die Gedichte in «Genç Kalemler», «Türk Yurdu», «İslâm Mecmuası» und «Kızıl Elma». Mit Recht schrieb Hartmann in seiner Abhandlung über Ziya Gökalp in den «Mitteilungen des Seminars für orientalische Sprachen», Band XX, S. 113. **«Es ist eine gewaltige Kraft, die von diesem Manne ausgeht, weil er bei all seinem starken Denken stets mit dem Leben in Kontakt ist.»** Dieses Urteil ergänzte später Jean Deny wie folgt: **«Il avait en tout cas l'idée la plus haute et la plus noble de sa race.»** (Revue du Monde Musulman, LXI, 1925, p. 14)

Den vollen Zugang zur Gedankenwelt Ziya Gökalps erhielt ich aber, als ich in Berlin selber unterrichtete (seit 1931), durch Findikoğlu mit seinem Buche **«Ziya Gökalp, sa vie et sa sociologie»** (Paris 1936), das er mir mit einer eigenhändigen Widmung zusandte. Damit wurde ich ihm zu grösstem Dank verpflichtet; denn ich konnte jetzt meinen Studenten verständlich machen, dass die Reformen Mustafa Kemal (Atatürks) ihren geistigen Ursprung in der Soziologie Ziya Gökalps haben. Im Mittelpunkt meiner Seminarübungen stand sein abschliessendes Werk **«Türkçülüğün Esasları»** (1923). Bei der Besprechung der Kapitel **«Hukukî ve Dinî Türkçülük»** wies ich darauf

hin, dass die darin enthaltenen Gedanken auf die Gedichte in «Kızıl Elma» und «Yeni Hayat» zurückgehen, besonders auf das Gedicht «Meşihat», dass auf Verlangen der Zensur 1918 aus dem grössten Teil der Auflage entfernt werden musste. Da es heute auch in der Türkei kaum noch zu finden ist, sei es hier wiedergegeben nach dem Büchlein **«Aus der religiösen Reformbewegung in der Türkei»** von August Fischer (Leipzig 1922, S. 62):

Bir devlet ki hukukunu kendi doğurmaz,
Kanununa «gökten inmiş değişemez» der;
O, asla bir devlet değil, müstakil durmaz,
Değişmeyen bir varlığı taşıyamaz yer!

Bir meşihat makamı ki dine hizmeti
Hukuk, ilim işleriyle uğraşmak sayar,
Bir taraftan bozar iken adlı, hikmeti,
Öte yandan halk içine kaydsızlık yayar!

Hâkim olan millet midir, meşihat mıdır?
Millî Meclis: Meb'ûsân mı? Bâb-ı fetva mı?
Meşrutiyet bir hile-i şeriat mıdır?
Hür bir millet olduğumuz yoksa rüya mı?

Hep ikidir teşrî, kazâ, mahkeme, îlâm:
Devlet dine kanun yapar, dinse devlete...
Sarıklılar memur olur... fessliler imam:
Devlet benzer meşihata, din hükümete!

Bir devletle bir meşihat anlaşır ama!
Bir ülkede iki devlet mukarin olmaz;
Bir vicdanda ilimle din kaynaşır ama!
İki ilim, iki hukuk, iki din olmaz.

İlmi bırak külliyeye, adlı devlete;
Sen sadece diyânetin neşrine çalış!
Muradınsa nâil olmak haklı hürmete
Asra uyan vazifenî yapmağa çalış!

Seit dieser Zeit hatte ich die grosse Freude, einen ständigen Briefwechsel mit Fındıkoğlu führen zu dürfen, Er liess mir auch seine Zeitschrift «İş (später: İş ve Düşünce) Mecmuası» seit ihrem Erscheinen (1934) regelmässig zugehen. Auch in der Folgezeit, als ich nach dem Zweiten Weltkrieg meinen Wohnsitz nach Münster verlegen musste, habe ich von ihm noch viele Anregungen erhalten.

Mit Dankbarkeit denke ich an meine letzte Begegnung in Erenköy 1969 zurück, bei der wir zusammen mit Zeki Velidi Togan über vergangene Zeiten plaudern konnten. Mit beiden verband mich eine auf richtige Freundschaft. Nur içinde yatsınlar!

*
**

(Bu yazının Almanca bölümlerinin Türkçeye çevirisi şöyledir:)

Berlin Üniversitesinde Türkçe öğrenimine devam ederken (1912-13) sayın Hocam Friedrich Giese Mehmet Emin'in (Yurdakul) şiirlerini anlatmıştı. Balkan yarımadasında Osmanlı egemenliği sona erdiği zaman Türk milletinin «Ben bir Türküm, dinim cinsim uludur» dizesinde, yeniden güç kaynağı bulduğunu görmüştüm. Sonra 1917 yılında Martin Hartmann'dan Ziya Gökalp'in yazılarını öğrendim. Gençlik heyecanı ile «Genç Kalemler», «Türk Yurdu», «İslâm Mecmuası» ve «Kızıl Elma»'daki şiirleri okuyordum. Hartmann «Mitteilungen des Seminars für orientalische Sprachen», Band XX, S. 113'te Ziya Gökalp hakkındaki incelemesinde haklı olarak şöyle yazıyordu: «**Bu adamdan doğan güç çok uludur, çünkü güçlü fikirlerinin hepsinin, her zaman yaşamla ilişkisi bulunmaktadır.**» Bu hükmü sonradan Jean Deny aşağıdaki tümce ile tamamladı: «**O herhalde ırkının en üstün ve en asil düşüncesine sahipti.**» (Revue du Monde Musulman, LXI, 1925, p.14)

Berlin'de kendim öğretime başladıktan sonra (1931), ancak Fındıkoğlu'nun kendi el yazısıyla adıma sunarak gönderdiği «**Ziya Gökalp, sa vie et sa sociologie**» (Paris 1936) adlı kitabı ile Ziya Gökalp'in fikir dünyasına tam anlamıyla girmeyi sağladım. Bundan dolayı ona çok minnettar olmuştum; çünkü artık öğrencilerime Mustafa Kemal'in (Atatürk)' reformlarının fikir kaynağının Ziya Gökalp'in sosyolojisinde olduğunu belirtebiliyordum. «Türkçülüğün Esasları» (1923) adı ile kesinleşmiş olan eseri seminer çalışmalarımın başında duruyordu. «Hukukî ve

Dinî Türkçülük» bölümünün eleştirisinde, orada bulunan fikirlerin «Kızıl Elma» ve «Yeni Hayat»'taki şiirlere dayandığına, özellikle 1918'de san-sürün isteğiyle sayıların büyük bir kısmından çıkartılmış olan «Meşi-hat» şiirine dayandığına işaret etmiştim. Bugün bile Türkiye'de de he-men hemen hiç bulunamadığı için August Fischer'in «**Aus der religiösen Reformbewegung in der Türkei**» (Leipzig 1922, S. 62) (Türkiye'de din-de reform hareketi hakkında) adlı küçük kitabından kopyesi buraya alınmıştır:

(8. sayfadaki şiir)

O zamandan beri Fındıkoğlu ile sürekli olarak mektuplaşabildiğim-den dolayı çok memnundum, dergisi «İş (sonradan: İş ve Düşünce) Mecmuası»'nı da yayınlanmaya başladığından beri (1934) bana munta-zaman yollatıyordu. Sonradan da, İkinci Dünya savaşından sonra Mün-ster'e taşınmak zorunda kaldığım zaman onun daha birçok düşüncele-rinden esinlendim.

1969'da Erenköy'de Zeki Velidi Togan ile beraber kendisiyle son defa bulduğumuzda, geçmiş zamana ait sohbetimizi şükranla anıyo-rum. Her ikisiyle samimî bir dostlukla bağlı bulunuyordum. Nur içinde yatsınlar!

Türkçeye çeviren : Nimet ARSAN